

ANALIZA METODOLOGIJA EVALUACIJE KONKURENTNOSTI I POZICIJA ODABRANIH ZEMALJA U TRANZICIJI

ANALYSIS OF COMPETITIVENESS EVALUATION METHODOLOGIES AND POSITION OF SELECTED TRANSITION COUNTRIES

Mr Lejla Terzić, viši asistent

Ekonomski fakultet Brčko, Univerzitet u Istočnom Sarajevu

e-mail: lejla.terzic.efb@gmail.com

APSTRAKT

Konkurentnost je aktuelna na svim nivoima, od nacionalne ekonomije, ekonomije branše do konkurentnosti preduzeća. Evaluacija konkurentnosti nacionalnih ekonomija u kontekstu globalnih kretanja, pojavljuje se kao važna, a za tranzicijske zemlje doprinosi spoznaji trenutne pozicije zemlje kao i mjerama koji bi mogle značajno poboljšati konkurentnost na različitim nivoima. Cilj rada je analizirati različite metodologije radi boljeg razumijevanja konkurentnosti zemalja u tranziciji. Ugledne međunarodne institucije, uključujući Svjetski ekonomski forum, Svjetsku banku i Heritidž fondaciju, omogućuju analizu faktora koji utiču na nacionalnu konkurentnost. Analiza konkurentnosti odabranih zemalja u tranziciji temelji se na poređenju rezultata dobijenih primjenom različitih metodologija, valorizaciji njihovih prednosti i utvrđene statističke korelacije između pozicija pojedinih zemalja prema različitim istraživanjima o konkurentnosti i makroekonomskih pokazatelja. Relevantni pokazatelji konkurentnosti su identifikovani i korišćeni za konstrukciju nacionalne skale za zemlje u tranziciji.

Ključne riječi: analiza, konkurentnost, metodologija, zemlje u tranziciji

ABSTRACT

Competitiveness has become a major topic at all levels, from national economy, branch economy to competitiveness of enterprises. Competitiveness evaluation of national economies in the context of global trends, appears as important for transition countries and contributes to the recognition of the current position of the country as well as measures that could significantly improve the competitiveness at different levels. The aim of this paper is to analyze the different methodologies that effect a better comprehension of the competitiveness of transition countries. Respected international institutions, including the World Economic Forum, World Bank and Heritage Foundation enable analysis of factors that represent the national competitiveness performance. Analysis of the competitiveness of transition countries is based on a comparison of results obtained by the application of different methodologies, the valorization of their advantages and the determined statistical correlation between certain countries' positions regarding different competitiveness surveys and macroeconomic indicators. Relevant national competitiveness indicators are identified and used to construct national rankings for the transition countries.

Key words: analysis, competitiveness, methodology, transition countries

UVOD

Konkurentnost zemalja se može analizirati i porediti na različite načine. Poređenje tranzicijskih zemalja, s najrazvijenim evropskim zemljama, s izuzetnim konkurentskim sposobnostima, ukazuje na nedostižan benčmark. Polazeći od pitanja s kojim zemljama se tranzicijske zemlje mogu realno porediti i čija iskustva na tom putu mogu pomoći, analizirana je konkurentnost tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana: Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije i Srbije sa četiri posttranzicijske zemlje: Slovenijom, Estonijom, Češkom Republikom i Litvanijom. Razlog poređenja tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana sa posttranzicijskim zemljama proističe iz sličnosti razvojnih pretpostavki i samog puta ekonomskog razvoja. Odabrane posttranzicijske zemlje su, bez obzira na istorijske, kulturne, privredne i društvene razlike, bile suočene sa sličnim problemima kreiranja demokratskih sistema, tranzicije na tržišnu orjentisanu ekonomiju i pronalaženja načina dostizanja ekonomskog rasta i konkurentnosti razvijenih zemalja. Prema stepenu ekonomskog razvoja i stepenu konkurentnosti, zemlje se mogu podijeliti na razvijene zemlje, zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje, ili pak, na lidere, one zemlje koje slijede, one koje hvataju korak i one koje kasne. Te se podjele zasnivaju na nekim osnovnim makroekonomskim pokazateljima (bruto društveni proizvod po glavi stanovnika mjereno metodom pariteta kupovne moći, priliv stranih direktnih investicija, izvoz) i pokazateljima poput indeksa globalne konkurentnosti (metodologija

Svjetskog ekonomskog foruma), indeksa lakoće poslovanja (metodologija Svjetske banke) i indeksa ekonomskih sloboda (metodologija Heritidž fondacije).

METODOLOGIJE EVALUACIJE KONKURENTNOSTI

Konkurentnost je agregatni izraz globalnih svojstava specifičnih za svaku nacionalnu ekonomiju, dok je konkurentna prednost kombinacija korporacijskih i sektorski specifičnih i opštih nacionalnih karakteristika. Na temelju ovih definicija zasnovani su modeli koji se koriste za mjerenje konkurentnosti različitih zemalja [Dragičević, 2012, str. 23]. Konkurentnost zemalja se može mjeriti na različite načine. Na osnovu analize snaga koje je pokreću i slabosti koje su ograničenja te nivoa institucionalne i ostalih razvijenosti može se za neku zemlju kreirati VRIO matrica [Barney & Hesterley, 2005, p. 24] ili se, na temelju dijamanta konkurentnosti [Porter, 2008, p. 171], mogu odrediti snage i slabosti određene ekonomije. Također, je moguće sprovesti i SWOT analizu i benčmarking [Kaplan & Norton, 2008, p. 35]. Savremena globalna ekonomija previše je složena da bi se mogla objasniti tradicionalnim teorijama. Nova teorija konkurentnosti polazi od toga da nacionalno blagostanje nije naslijeđeno već stvoreno strateškim izborima [Porter 2008, 4].

Metodologija evaluacije konkurentnosti na mikroekonomskom nivou odnosi se na analizu određenih pokazatelja vezanih uz pojedini tržišni segment na kojem je preduzeće aktivno i na tržišnu poziciju analiziranog preduzeća. Krugman i Obstfeld zastupaju stav da je konkurentnost primjenjiva samo na nivou preduzeća [Krugman & Obstfeld, 2009, p. 56]. Međutim, značajne razlike u privrednim kretanjima u pojedinim zemljama koje su u sličnoj fazi razvoja jasno upućuju na postojanje uspješnih i manje uspješnih zemalja. Pojedini analitičari definišu konkurentnost kao sposobnost zemlje da ostvari privredni rast brže od ostalih zemalja tako da se njena privredna struktura mijenja i djelotvornije prilagođava kretanju međunarodne razmjene [Biekowski, 2007, p. 13]. Metodologija evaluacije konkurentnosti na makroekonomskom nivou obuhvata teorijske spoznaje o konkurentnosti, koje se nisu značajno promijenile. Produbljujući spoznaje navedenih ali i drugih autora, značajni su sljedeći aspekti konkurentnosti: mogućnost prodaje na globalnom tržištu (izvoz), mogućnost privlačenja investicija (lokacija), mogućnost prilagođavanja privrede, te mogućnost stvaranja i povećanja raspoloživog dohotka [Berger & Bristow, 2009, p. 378].

Pozicija pojedinih zemalja prema određenim aspektima konkurentnosti predmet je razmatranja mnogih međunarodnih institucija i organizacija. Neke od njih koriste pojam konkurentnosti u samom nazivu istraživanja, npr. metodologija Svjetskog ekonomskog foruma koristi indeks globalne konkurentnosti, dok se druge metodologije koriste pojmovima poput uslova (lakoće) poslovanja ili ekonomskih sloboda.

METODOLOGIJA SVJETSKOG EKONOMSKOG FORUMA

Svjetski ekonomski forum (SEF) trideset godina mjeri složene fenomene konkurentnosti i u svakom momentu nastoji da primijeni najnovija teorijska dostignuća i raspoloživa praktična saznanja. Na planu evaluacije nacionalne konkurentnosti promjene metodologije Svjetskog ekonomskog foruma su bile dublje i češće. Metodologija koju koristi evoluirala je u vremenu sa uključivanjem saznanja o faktorima koji utiču na konkurentnost i ekonomski rast (tabela 1).

Indeks konkurentnosti prvo je transformisan u indeks konkurentnosti rasta 2000. godine, a potom poboljšan 2001. godine. Godine 2004. indeks konkurentnosti rasta je ustupio mjesto indeksu globalne konkurentnosti koji je modifikovan 2007. godine. Formalno gledano, reintegracijom indeksa konkurentnosti zatvorio se krug i indeks konkurentnosti rasta se vratio na početak, na jedinstveni „indeks konkurentnosti“ koji je već korišten u periodu od 1979. do 1998. godine. Suštinski, ovom reintegracijom se postigao kvalitet u obuhvatu i evaluaciji konkurentnosti kao osnove ekonomskog rasta. U tom kontekstu SEF je 2004. godine uveo indeks globalne konkurentnosti (IGK), koji je usmjeren na evaluaciju nacionalne konkurentnosti. U svakom narednom koraku inoviranja metodologije djelovala su brojna teorijska, istraživačka i praktična ograničenja. SEF je praćenje globalne konkurentnosti, u skladu sa svojim aspiracijama, visokim međunarodnim ugledom i velikim finansijskim mogućnostima, proširio na poslovnu ekonomiju. Indeks globalne konkurentnosti, kao jedan od najprihvaćenijih instrumenata za poređenje i procjenu konkurentnosti zemalja, obuhvata 12 stubova: 1) Institucije, 2) Infrastrukturu, 3) Makroekonomsku stabilnost, 4) Zdravstvo i osnovno obrazovanje, 5) Visoko obrazovanje i obuku, 6) Efikasnost tržišta rada, 7) Efikasnost tržišta roba, 8)

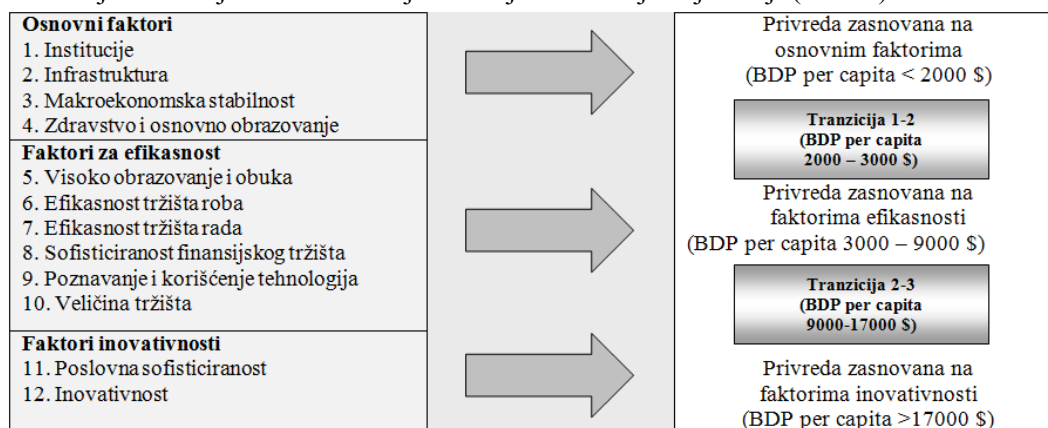
Sofisticiranost finansijskog tržišta, 9) Poznavanje i korišćenje tehnologije, 10) Veličinu tržišta, 11) Poslovnu sofisticiranost i 12) Inovativnost.

Tabela 1: Evolucija kompozitnih indeksa konkurentnosti

Period	Kompozitni indeksi konkurentnosti	
	Nacionalni	Poslovni
1979- 1998.	Indeks konkurentnosti Pragmatski indeks konkurentnosti bez eksplicitne veze sa teorijom i empirijom ekonomskog rasta	- Poslovni aspekti konkurentnosti odsutni.
1998-1999.		
2000-2003.	Indeks konkurentnosti rasta Uspostavlja jasnu vezu sa teorijom rasta. Empirijski dolazi do ključnih srednjoročnih dimenzija rasta (Uvodi različite pondere pojedinih dimenzija rasta za zemlje inovatore/neinovatore).	Tekući indeks konkurentnosti Uvodi nove aspekte poslovne konkurentnosti (kvalitet biznisa i poslovnog okruženja); Afirmiše tri faze razvoja poslovne konkurentnosti: faktorsku, investicionu i inovativnu.
2004-2006.	Globalni indeks konkurentnosti 9 Širi pokrivanje konkurentnosti na 9 dimenzija i tri faze razvoja utemeljene na mobilizaciji faktora proizvodnje, povećanju efikasnosti i inovacijama.	Poslovni indeks konkurentnosti
2007.	Globalni indeks konkurentnosti 12 Konkurentnost posmatra kroz 12 dimenzija.	
2008 -	Globalni indeks konkurentnosti 12	
2009 -	Novi globalni indeks konkurentnosti	

Izvor: Izvod autora prema podacima The Global Competitiveness Report, Geneva: The World Economic Forum.

Iako je svih dvanaest stubova bitno za sve zemlje, vrijednost je svakog pojedinačnog stuba različita i zavisi od razvojne faze u kojoj se neka zemlja nalazi. Stoga, za zemlju koja se nalazi u inicijalnoj fazi razvoja (osnovnim faktorima vođena privreda) su od presudnog značaja tzv. osnovni faktori konkurentnosti (institucije, infrastruktura, makroekonomska stabilnost, zdravstvo i osnovno obrazovanje). Za zreliju fazu razvoja, faktori ključni za efikasnost (visoko obrazovanje i obuka, efikasnost tržišta rada, efikasnost tržišta roba, sofisticiranost finansijskog tržišta, poznavanje i korišćenje tehnologije i veličina tržišta) postaju najvažniji. Treću, najzreliju fazu konkurentnosti karakterišu faktori koji se odnose na razvoj inovacija te stvaranja inovacija vođene privrede [Porter et al, 2008, p. 38]. Stubovi konkurentnosti su podijeljeni na tri podindeksa, a svaki je bitan za određenu razvojnu fazu. U zavisnosti od faze u kojoj se privreda zemlje nalazi, veća se vrijednost daje stubovima koji su u toj fazi razvoja najvažniji (slika 1).

Slika1: Stubovi konkurentnosti privrede

Izvor: Izvod autora prema The Global Competitiveness Report (2011-2012). Geneva: The World Economic Forum.

Kako bi se zemlje svrstale u određenu fazu, koristi se veličina BDP-a po stanovniku, te razmjer udjela faktora koji pokreću neku zemlju. Podjela je izvršena na tri osnovne i dvije prelazne faze razvoja privrede. Za privredu neke zemlje kažemo da se nalazi u prvoj fazi razvoja, ukoliko je njen godišnji BDP po stanovniku manji od 200 američkih dolara (USD). Zemlje čiji je godišnji BDP po stanovniku između 2000 i 3000 USD, nalaze se na prelasku iz prve u drugu fazu razvoja, dok se zemlje sa godišnjim BDP po stanovniku između 3000 i 9000 USD nalaze u drugoj fazi razvoja. Na prelasku u treću fazu nalaze se zemlje BDP-a po stanovniku između 9000 i 17000 USD, dok se visoko razvijenim smatraju zemlje sa godišnjim BDP-om po stanovniku većim od 17000 USD. Konceptcija faza razvoja implementira se određivanjem važnosti svakog podindeksa za svaku zemlju, zbog čega stubovi imaju različitu težinu u mjerenju globalne konkurentnosti.

METODOLOGIJA SVJETSKE BANKE

Pored Svjetskog ekonomskog foruma, Svjetska banka objavljuje Izvještaje o lakoći poslovanja, čiji je cilj rangiranje zemalja po kvalitetu poslovnog okruženja, kao determinante konkurentnosti. Izvještaj je u određenoj mjeri specifičan, jer ne uzima u obzir neke faktore koji su bez dileme važni za poslovno okruženje (na primjer, inflaciju ili carinske stope), već je prevashodno usmjeren na proceduralne aspekte, poput plaćanja poreza, obavljanja spoljnotrgovinskih transakcija ili dobijanja građevinskih dozvola. Svjetska banka se, u želji da izbjegne ocjenjivanja koja se mogu okarakterisati kao ideološka i suviše politička, fokusirala na faktore oko kojih uglavnom nema političkih i ideoloških sporova.

Metodologija Svjetske banke pogodna je zbog jednostavnosti i lako prilagodljiva različitim ekonomskim namjenama. Elementi koji određuju indeks lakoće poslovanja Svjetske banke obuhvataju 10 područja: 1) *Početak poslovanja* (broj procedura koje preduzetnik može očekivati da obavi kako bi pokrenuo biznis, prosječno vrijeme koje mu je za to potrebno, troškove i minimalno zahtijevani kapital izražen kao procentualni iznos BDP per capita); 2) *Izdavanje građevinskih dozvola* (procedure, vrijeme i troškovi neophodni za dobijanje dozvola za izgradnju objekata potrebnih za poslovanje, uključujući dobijanje neophodnih licenci i dozvola, zahtijevanih notifikacija i regulisanje komunalnih usluga); 3) *Priključenje električne energije* (broj procedura, vrijeme i troškove priključenja električne energije); 4) *Registrowanje imovine* (broj procedura, vrijeme i troškove registrovanja imovine), 5) *Dobijanje kredita* (ukazuje na mjere o raspodjeli kreditnih informacija i zakonskim pravima dužnika i zajmodavca. Indeks zakonskih prava ima vrijednost između 1 i 10 pri čemu veće vrijednosti ukazuju da su ti zakoni bolje osmišljeni kako bi se proširila dostupnost kredita. Indeks informacija o kreditu mjeri obim dostupnost i kvalitet informacija o kreditu dostupnih putem javnih registara i privatnih biroa. On ima vrijednosti od 0 do 6 pri čemu veće vrijednosti ukazuju da je više informacija dostupno putem javnog registra ili privatnog biroa); 6) *Zaštita investitora* (obuhvata četiri dimenzije zaštite investitora: transparentnost transakcija - indeks mjere objavljivanja, odgovornost za samostalno poslovanje -indeks mjere odgovornosti direktora, mogućnost akcionara da pokrene tužbu protiv službenika i direktora za nedolično ponašanje -indeks lakoće tužbe akcionara i indeks jačine zaštite investitora. Indeksi variraju od 1 do 10 pri čemu veće vrijednosti ukazuju na veće objavljivanje, veću odgovornost direktora, veću moć akcionara da ospori transakciju i bolju zaštitu investitora); 7) *Plaćanje poreza* (indikator ukazuje na poreze koje preduzeće srednje veličine mora platiti ili zadržati u datoj godini, kao i mjere administrativnih opterećenja pri plaćanju poreza. Ove mjere uključuju broj uplata koje preduzetnik mora izvršiti, broj sati koje on provede u pripremi, popunjavanju i plaćanju, kao i procenat profita koji mora izdvojiti za plaćanje poreza); 8) *Prekogranična trgovina* (ukazuje na troškove i procedure uključene u uvoz i izvoz standardizovane pošiljke roba), 9) *Izvršenje ugovora* (Lakoća ili poteškoća izvršenja komercijalnog ugovora je prikazana ovim indikatorom. On je određen praćenjem razvoja spora oko isplate i praćenjem vremena, troškova i broja procedura od momenta kada tužilac podnese parnicu do izvršenog isplate) i 10) *Rješavanje insolventnosti* (indikator prikazuje vrijeme i troškove da bi se okončao stečaj). Podaci identifikuju slabosti postojećeg zakona o stečaju i glavna proceduralna i administrativna uska grla u stečajnom postupku.

Metodologija lakoće poslovanja Svjetske banke ima pet ključnih nedostataka: 1) prikupljeni podaci odnose se na poslovne subjekte u gradovima neke zemlje s najvećim brojem stanovnika, i ne predstavljaju nužno regulatornu praksu u drugim dijelovima zemlje, 2) podaci su često usmjereni na specifičan oblik preduzeća, 3) transakcije koje se opisuju u standardizovanoj studiji slučaja Svjetske banke odnose se na specifičan niz problema, i ne predstavljaju nužno probleme sa kojima se preduzeće susreće, 4) vremenski aspekti uključuju element procjene od strane ispitanika (kada izvori upućuju na različite procjene, vremenski indikatori korišćeni u *Poslovanju* predstavljaju srednju vrijednost nekoliko odgovora datih pod pretpostavkama standardizovane studije slučaja), 5) zasniva se na pretpostavci da preduzeće raspolaže potpunim informacijama o tome što je potrebno i da ne gubi vrijeme pri završetku procedura.

METODOLOGIJA HERITIDŽ FONDACIJE

Metodologija Heritidž fondacije je fokusirana na teorijsku analizu faktora koji najviše utiču na institucionalno okruženje i ekonomski razvoj. Iako postoje mnoge teorije o porijeklu i uzrocima ekonomskog razvoja, ova metodologija ukazuje da zemlje sa najvećom ekonomskom slobodom imaju višu stopu ekonomskog rasta i znatno su prosperitetnije od zemalja sa manjom ekonomskom slobodom. Indeks

ekonomskih sloboda Heritidž fondacije jednostavan je prosjek 10 individualnih sloboda: 1) slobode poslovanja, 2) slobode trgovine, 3) fiskalne slobode, 4) slobode od uticaja države, 5) monetarne slobode, 6) slobode ulaganja, 7) finansijske slobode, 8) radne slobode, 9) vlasničkih prava i 10) oslobođenosti od korupcije.

Sloboda poslovanja uključuje sposobnost brzog i jednostavnog osnivanja, pokretanja i zatvaranja preduzeća. Komplikovani, suvišni propisi su prepreke slobodama poslovanja. *Sloboda trgovine* kombinacija je mjera odsustva tarifnih i netarifnih barijera koje utiču na izvoz i uvoz roba i usluga. *Fiskalnu slobodu* određuje veličina poreskih davanja državi. *Sloboda od uticaja države* uključuje sva davanja državi, uključujući potrošnju i prenos, kao i preduzeća u državnom vlasništvu. Idealno, država bi osiguravala samo stvarno javna dobra uz minimalne troškove. *Monetarna sloboda* objedinjava mjere održavanja stabilnosti cijena i mehanizme kontrole cijena. Inflacija i kontrola cijena narušavaju tržišne aktivnosti. Stabilnost cijena, bez makroekonomske intervencije, idealna je situacija za slobodno tržište. *Sloboda ulaganja* je procjena slobodnog kretanja kapitala, posebno inostranog kapitala. *Finansijsku slobodu* osigurava sigurnost bankarskog sistema i nezavisnost od državne kontrole. Državno vlasništvo nad bankama ili drugim finansijskim institucijama, te politička pristrasnost predstavljaju nepotrebno opterećenje slobodnom tržištu kapitala. *Radna sloboda* podrazumijeva sposobnost radnika i poslodavaca da međusobno djeluju bez ograničavanja od strane države. Bodovi sloboda poslovanja za svaku zemlju predstavljaju postotak između 0 i 100, pri čemu 100% označava najslobodnije poslovno okruženje. Sposobnost da se akumulira privatno vlasništvo je glavna motivirajuća snaga u tržišnoj ekonomiji. Sigurna *prava vlasništva* daju građanima samopouzdanje da preduzimaju aktivnosti štednje i prave dugoročne planove jer znaju da su njihovi prihodi i štednja sigurni od eventualnih oduzimanja ili krađa. Zaštita privatnog vlasništva zahtijeva efikasan sudski sistem koji je dostupan svima, ravnopravno i bez diskriminacije. *Sloboda od korupcije* temelji se na kvantitativnim podacima koji procjenjuju percepciju korupcije u poslovnom okruženju, uključujući korupciju u pravosuđu i javnoj administraciji.

ANALIZA POKAZATELJA KONKURENTNOSTI ODABRANIH ZEMALJA U TRANZICIJI PREMA RAZLIČITIM METODOLOGIJAMA

Analiza pokazatelja konkurentnosti tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana i posttranzicijskih zemalja zasniva se na poređenju valorizacija njihovih prednosti i slabosti dobijenih primjenom različitih metodologija, i determinisanjem statističke korelacije između pozicija konkurentnosti odabranih zemalja. Primjenom prethodno obrazloženih metodologija različitih međunarodnih institucija, provedena je analiza pokazatelja konkurentnosti na osnovu sekundarnih podataka.

Tabela 2: Poređenje ranga tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana i posttranzicijskih zemalja prema različitim izvještajima o konkurentnosti za 2012. godinu.

	Rang IGK 2012	Rang ILP 2012	Rang IES 2012
Estonija	1	1	1
Češka Republika	2	6	3
Litvanija	3	3	2
Slovenija	4	4	6
Crna Gora	5	5	7
Makedonija	6	2	4
Hrvatska	7	7	8
Bosna i Hercegovina	8	10	10
Albanija	9	8	5
Srbija	10	9	9

Legenda: IGK - indeks globalne konkurentnosti, ILP- indeks lakoće poslovanja, IES-indeks ekonomskih sloboda.

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka World Economic Forum, World Bank, Heritage Foundation (2012).

Iz tabele 2. je vidljivo da su prema IGK za 2012. godinu najbolje rangirane bivše tranzicijske zemlje (Estonija, Češka Republika, Litvanija i Slovenija), dok su Srbija, Albanija i BiH najlošije rangirane. ILP pozicionira Estoniju na prvo, a Makedoniju na drugo mjesto, što je bolji rang od Češke Republike, Litvanije i Slovenije. IES svrstava Estoniju na prvo, a BiH na poslednje mjesto. Prema različitim istraživanjima o konkurentnosti za 2012. godinu, najbolje pozicionirane zemlje su Estonija, Litvanija, Češka Republika,

Makedonija i Slovenija. U tabeli 3. analizirani su makroekonomski pokazatelji koji su odrednice konkurentnosti, a koji uključuju: bruto društveni proizvod po glavi stanovnika mjeren metodom pariteta kupovne moći, priliv stranih direktnih investicija i izvoz.

Tabela 3: Poređenje ranga tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana i posttranzicijskih zemalja prema ključnim makroekonomskim pokazateljima za 2012. godinu

	Rang BDP PPP pc. 2012	Rang SDI 2012	Rang Izvoz 2012
Slovenija	1	5	2
Češka Republika	2	1	1
Estonija	3	2	4
Litvanija	4	7	3
Hrvatska	5	8	5
Crna Gora	6	6	10
Makedonija	7	9	8
Srbija	8	3	6
Bosna i Hercegovina	9	10	7
Albanija	10	4	9

Legenda: BDP PPP pc. – društveni bruto proizvod po stanovniku mjeren metodom pariteta kupovne moći, SDI – strane direktne investicije.

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka National accounts database, World Bank (2012).

Prema ključnim makroekonomskim pokazateljima za 2012. godinu, izvedenih na osnovu apsolutnih vrijednosti: društvenog bruto proizvod po stanovniku, stranih direktnih investicija i izvoza, najbolje rangirane zemlje su Češka Republika, Slovenija, Estonija i Litvanija, a najlošije BiH, Albanija i Makedonija. U slučajevima analiziranih zemalja, makroekonomski pokazatelji, ukazuju da su očekivani nivoi konkurentnosti, gotovo identični sa indeksima konkurentnosti, izrađenih na temelju različitih pokazatelja u skladu s određenim metodologijama. Daljna analiza će pokazati signifikantnost obilježja percepcije istraživačkih studija, koje su u velikoj mjeri korišćene za konstruisanje indeksa konkurentnosti različitih međunarodnih institucija. Međuzavisnost rangiranja prema različitim metodologijama evaluacije konkurentnosti i makroekonomskim pokazateljima vidljiva je Spearmanovim koeficijentima korelacije ranga (tabela 4). Obrada podataka provedena je pomoću statističkog softverskog paketa SPSS.

Tabela 4: Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana i posttranzicijskih zemalja za 2012. godinu.

			IGK	ILP	IES	BDP PPP pc.	SDI	IZVOZ
Spearman's rho	IGK	Correlation Coefficient	1,000	,770**	,782**	1,000**	,382	,818**
		Sig. (2-tailed)	.	,009	,008	.	,276	,004
		N	10	10	10	10	10	10
	ILP	Correlation Coefficient	,770**	1,000	,806**	,770**	,042	,333
		Sig. (2-tailed)	,009	.	,005	,009	,907	,347
		N	10	10	10	10	10	10
	IES	Correlation Coefficient	,782**	,806**	1,000	,782**	,236	,527
		Sig. (2-tailed)	,008	,005	.	,008	,511	,117
		N	10	10	10	10	10	10
	BDP PPP pc.	Correlation Coefficient	1,000**	,770**	,782**	1,000	,382	,818**
		Sig. (2-tailed)	.	,009	,008	.	,276	,004
		N	10	10	10	10	10	10
	SDI	Correlation Coefficient	,382	,042	,236	,382	1,000	,406
		Sig. (2-tailed)	,276	,907	,511	,276	.	,244
		N	10	10	10	10	10	10
IZVOZ	Correlation Coefficient	,818**	,333	,527	,818**	,406	1,000	
	Sig. (2-tailed)	,004	,347	,117	,004	,244	.	
	N	10	10	10	10	10	10	

** . Korelacija je signifikantna na nivou 0.01.

Izvor: Izračun autora.

Može se izvesti nekoliko zaključaka iz analize Spearmanovih koeficijenata korelacije ranga za analizirane pokazatelje odabranih zemalja:

- utvrđene su statistički značajne pozitivne korelacije između makroekonomskog pokazatelja BDP PPP pc. i indeksa dobivenih primjenom različitih metodologija,
- rang međuzavisnosti posebno je izražen kod BDP PPP pc. i indeksa globalne konkurentnosti (IGK) sa korelacijom 1,000,
- postoji jaka pozitivna korelacija između indeksa ekonomskih sloboda (IES) i indeksa globalne konkurentnosti (IGK) sa koeficijentom korelacije od 0,782,
- utvrđena je statistički značajna međuzavisnost između indeksa lakoće poslovanja (ILP) i indeksa ekonomskih sloboda (IES) izražena kroz jaku pozitivnu korelaciju od 0,806,
- utvrđena je statistički značajna međuzavisnost između indeksa lakoće poslovanja (ILP) i indeksa konkurentnosti (IGK) sa koeficijentom korelacije od 0,770,
- utvrđena je jaka pozitivna korelacija između BDP PPP pc. i izvoza sa koeficijentom korelacije od 0,818,
- nivo statističke povezanosti između rangiranja na bazi priliva stranih direktnih investicija (SDI) i ostalih pokazatelja konkurentnosti je beznačajna.

ZAKLJUČAK

U radu su analizirane metodologije Svjetskog ekonomskog foruma, Svjetske banke i Heritidž fondacije kako bi se utvrdila jačina korelisanja rezultata iz pomenutih metodologija sa stvarnim nivoom ekonomskog rasta, mjerenim makroekonomskim pokazateljima, koji uključuju BDP PPP per capita, priliv stranih direktnih investicija i izvoz. Provedena analiza daje odgovor na pitanje koja metodologija evaluacije konkurentnosti najbolje oslikava uspješnost privrede i konkurentnost analiziranih zemalja. Nivo konkurentnosti tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana i četiri posttranzicijske zemlje analiziran sa aspekta različitih metodologija, upućuje na zaključak da metodologija Svjetskog ekonomskog foruma najbolje korelira sa ostvarenim nivoom ekonomskog rasta, što potvrđuje izuzetno visoka korelacija (1,000) između indeksa globalne konkurentnosti (IGK) Svjetskog ekonomskog foruma i BDP PPP per capita. Potom po utvrđenoj signifikantnosti slijedi metodologija Heritidž fondacije (0,782), a metodologija Svjetske banke se nalazi na začelju (0,770).

Indeks ekonomskih sloboda Heritidž fondacije preuzima određene indekse iz studija o konkurentnosti Svjetske banke, što potvrđuje i statistički značajna međuzavisnost između indeksa ekonomskih sloboda (IES) i indeksa lakoće poslovanja (ILP) izražena pozitivnom korelacijom od 0,806. Utvrđena pozitivna korelacija između indeksa ekonomskih sloboda (IES) i indeksa globalne konkurentnosti (IGK) sa koeficijentom korelacije od 0,782, upućuje na zaključak da povećanje konkurentnosti zavisi od ekonomskih sloboda jer zemlje sa najvećom ekonomskom slobodom imaju višu stopu ekonomskog rasta i znatno su prosperitetnije od zemalja sa manjom ekonomskom slobodom. Među makroekonomskim pokazateljima utvrđena je jaka pozitivna korelacija između BDP PPP pc. i izvoza sa koeficijentom korelacije od 0,818, što upućuje na zaključak da su bivše uspješne tranzicijske zemlje priliv stranih direktnih investicija iskoristile za povećanje nivoa investicija fokusiranih na ekspanziju izvoza.

Prema izvedenim pokazateljima Svjetskog ekonomskog foruma, najbolje rangirane zemlje su bivše tranzicijske zemlje (Estonija, Češka Republika, Litvanija i Slovenija), dok su Srbija, Albanija i BiH najlošije rangirane. Ako se kritički osvrnemo na pokazatelje izvedene analizom koji procjenjuju nivo konkurentnosti pokazat će se da svi oni ukazuju na veliko zaostajanje tranzicijskih zemalja Zapadnog Balkana u odnosu prema posttranzicijskim zemljama. Stoga, u konkurentskom napredovanju zemlje u tranziciji moraju slijediti iskustva bivših uspješnih tranzicijskih zemalja i prihvatiti izazove budućnosti.

LITERATURA

- [1] Carlin, W., Schaffer, M., Seabright, P. (2004). "A Minimum of Rivalry: Evidence from Transition Economies on the Importance of Competition for Innovation and Growth", Contributions to Economic Analysis and Policy, 3(1) pp. 1284-1327.
- [2] Dragičević, M., (2012), *Konkurentnost – projekt za Hrvatsku*, Školska knjiga, Zagreb.
- [3] Barney, J., Hesterley, W., (2005), *Strategic management and Competitive Advantage: Concepts*, Pearson Education, Inc., Upper Saddle River, New Jersey.

- [4] Porter, M. (2008). *“On Competition – Updated and Expanded Edition”*, Boston, MA: Harvard Business Review Book.
- [5] Kaplan., R., Norton, D., (2008), *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*, Harvard Business School Publishing.
- [6] Krugman, P., Obstfeld, M., (2009), *International Economics – Theory and Policy*, 8 th Edition, Pearson Education Inc, Boston, MA.
- [7] Biekowski, W., (2007), *Studies of national competitiveness at the same time of globalization and economic integration – some critical remarks on the issue*, Optimum, Economic Studies, 1(33): 13-31.
- [8] Berger, T., Bristow, G., (2009), *Competitiveness and the Benchmarking of Nations – A Critical Reflection*, International Advances in Economic Research, Volume 15, Number 4, 378-392, DOI: 10.1007/s11294-009-9231-x.
- [9] Porter, M., Delgado, M., Ketels, C., & Stern, S., (2008). *“Moving to a New Global Competitiveness Index. In The Global Competitiveness Report 2008-2009”*, ed. Porter, M., & Schwab, K., pp. 43-63. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.
- [10] Terzić, L. (2011). *“Economic competitiveness indices”*, Business Consultant, Tuzla, EBSCO Publishing, Business Source Corporate, Business Source Complete, Vol.11, pp. 107-114.
- [11] Terzić, L. (2013). *“Competitiveness indicators of the Western Balkan Countries: A comparative analysis”*, III International Symposium Engineering Management and Competitiveness 2013 (EMC 2013), June 21-22, Zrenjanin, Serbia, ISBN:978-86-7672-202-0. COBISS.SR – ID 278956039, pp.187-192.
- [12] World Economic Forum, WEF (2011-2012): *The Global Competitiveness Reports*. Geneva: WEF.
- [13] World Economic Forum, WEF (2012-2013): *The Global Competitiveness Reports*. Geneva: WEF.
- [14] World Bank: *Doing Business 2012*. Washington, DC, USA: The World Bank. <http://www.worldbank.org/>
- [15] Heritage Foundation: *“Highlights of the 2012 Index of Economic Freedom – Promoting Economic Opportunity and Prosperity”*, Washington, DC, USA: The Heritage Foundation & The Wall Street Journal. <http://www.heritagefoundation.org>.
- [16] World Bank, *National accounts database*, <http://databank.worldbank.org/ddp/home>